

34. Shapley, G.J. (2012). Sound of failure: experimental electronic music in our post-digital era. OPUS at UTS. PhD & Masters Theses, Thesis 2012. Retrieved from <https://opus.lib.uts.edu.au/handle/10453/21813>
35. The Nature of Creativity: Contemporary Psychological Perspectives (1988). Cambridge University Press.

Стаття надійшла до редакції 16.07.2018 р.

УДК 75.03(092)(438)
DOI: <https://doi.org/10.32461/2226-3209.4.2018.153055>

Шеретюк Руслана Миколаївна
доктор історичних наук, доцент,
професор кафедри образотворчого
та декоративно-прикладного мистецтва
Рівненського державного гуманітарного
університету
ORCID 0000-0002-6278-0132
sheretyuk.r@gmail.com

МИСТЕЦЬКА СПАДЩИНА ХУДОЖНИКА ПІАРА КАРОЛЯ (ЛУКАША) ГЮБЕЛЯ (1722 – 1793) НА ТЕРЕНАХ ВОЛИНИ

Мета дослідження полягає в окресленні мистецьких набутків видатного художника середини – другої половини XVIII ст., представника римо-католицького ордену піарів Кароля (Лукаша) Гюбеля, котрий все своє творче життя провів на Волині. **Методологія** дослідження спирається на візуальний аналіз його робіт, аналітичний та мистецтвознавчий методи дослідження, а також системний підхід, зокрема, в статті використано фактологічний матеріал праць польських авторів. **Наукова новизна** полягає в тому, що дослідження є першою у вітчизняному мистецтвознавстві спробою викладу життєвого шляху та аналізу мистецького доробку Кароля (Лукаша) Гюбеля. **Висновки.** Його пензлю належали не лише живописні твори на релігійну тематику, але й композиції світського змісту, зокрема, портрети, пейзажі, пасторалі. Аналіз збережених на сьогодні робіт засвідчує, що вони виконані під впливом концептуальних засад західноєвропейського мистецтва доби бароко.

Ключові слова: орден піарів; Волинь; бароко; портрет; фреска; Кароль (Лукаш) Гюбель.

Шеретюк Руслана Николаевна, доктор исторических наук, доцент, профессор кафедры изобразительного и декоративно-прикладного искусства Ровенского государственного гуманитарного университета
Художественное наследие художника-пиара Кароля (Лукаша) Гюбеля (1722 – 1793) на землях Волини

Цель исследования заключается в обрисовке художественных достижений выдающегося художника середины – второй половины XVIII в., представителя римско-католического ордена пиаров Кароля (Лукаша) Гюбеля, который всю свою творческую жизнь провел на Волини. **Методология** исследования опирается на визуальный анализ его работ, аналитический и искусствоведческий методы, а также системный подход, в частности, в статье использован фактологический материал трудов польских авторов. **Научная новизна** заключается в том, что исследование является первой в отечественном искусствоведении попыткой изложения жизненного пути и анализа художественного наследия Кароля (Лукаша) Гюбеля. **Выводы.** Его кисти принадлежали не только живописные произведения на религиозную тематику, но и композиции светского содержания, в частности, портреты, пейзажи, пасторали. Анализ сохранных на сегодня работ удостоверяет, что они выполнены под влиянием концептуальных принципов западноевропейского искусства времени барокко.

Ключевые слова: орден пиаров; Волинь; барокко; портрет; фреска; Кароль (Лукаш) Гюбель.

Sheretyuk Ruslana, doctor of historical sciences, docent, professor of the academic department of fine and decorative arts of Rivne State Humanitarian University

The artist-piarist Karol (Lukash) Gubel's (1722 – 1793) artistic heritage on the territory of Volyn

The purpose of the research is to outline the artistic achievements of the outstanding painter in the middle – the second half of the XVIII century, the representative of the Roman Catholic Order of Piarists Karol (Lukash) Gubel, who spent all his creative life in Volyn. Research **methodology** is based on visual analysis of his works, analytical and art-study methods of investigations, as well as a systematic approach; in particular the article uses the factual material of the Polish authors' writings. **The scientific novelty** is that, the study is the first attempt of presentation the way of life and the analysis of Karol (Lukash) Gubel's artistic works in the national art studies. **Conclusions.** Not only paintings on religious topics belonged to his brush, but also compositions of secular content, in particular, portraits, landscapes, and pastoralists. The analysis of works, preserved for today, testifies that they were executed under the influence of the conceptual foundations of the West European art of Baroque period.

Keywords: Piarist order; Volyn; Baroque; portrait; fresco; Karol (Lukash) Gubel.

Актуальність теми дослідження. Нині у вітчизняному мистецтвознавстві активно та плідно відбувається процес переосмислення художньо-мистецьких набутків римо-католицьких чернечих орденів на теренах України, які впродовж тривалого часу свідомо нівелювалися спочатку російським самодержавством, пізніше – радянською владою. Одним із наслідків цього стало те, що «У темряві минулого залишилися імені вітчизняних та запрошених з інших країн митців – творців сакрального простору ка-

толицьких храмів», що призвело зрештою «до стирання у свідомості людей вартості велетенського доробку в історії вітчизняного мистецтва» [5, 10]. Повернення із забуття імені славетного художника, ченця римо-католицького ордену піарів Кароля (Лукаша) Гюбеля й визначає актуальність даного дослідження.

Мета дослідження полягає в окресленні мистецьких набутків одного з найяскравіших представників римо-католицького чернечого ордену піарів на Волині – видатного художника середини – другої половини XVIII ст. Кароля (Лукаша) Гюбеля, котрий втілював у своїх творах художні візії доби бароко.

Наукова новизна полягає у спробі здійснення систематизації наявних відомостей про життєвий шлях та мистецький доробок художника-піара Кароля (Лукаша) Гюбеля.

Виклад основного матеріалу. Нині збереглося обмаль відомостей про Кароля Гюбеля. Так, у «Словнику художників, що працювали на Україні в XIV – XVIII ст.», укладеному Павлом Жолтовським, інформація про нього взагалі відсутня [2]. А та, яку подають інші джерела, є наступного змісту: «Гюбель Кароль, чернече ім'я Лука (Лукаш), пол. художник. Н. 1722. П. 1793, Любешів. Майже все життя провів у кляшторі піарів у Любешові, Пін. пов. Оздоблював костели, монастирські приміщення, малював портрети церковних і світських достойників, ікони на головні еван. теми в костелах Пінська, Каме́ня-Каширського, Чорторийська, Городища, Волі Кухотської» [3, 111].

Думається, що лаконічність цього та подібних йому інформаційних матеріалів пов'язана в першу чергу з тим, що на сьогоднішній день переважна більшість творів Кароля Гюбеля втрачена, або ж знаходиться у стані, близькому до знищення. Відтак, й постать самого автора, на жаль, незаслужено майже забута.

Кароль Гюбель (у чернецтві – отець Лукаш, пол. Karol (Łukasz) Hubel або Hübel, Huebel, Hybel) народився 19 січня 1722 р. у Свідниці, невеликому містечку в Сілезії [12; 13]. Оскільки він мріяв стати професійним художником, то, згідно переказу, вирушив до Санкт-Петербурга, плекаючи, очевидно, намір вступити до тамтешньої Академії наук і мистецтв. Однак під час цієї тривалої подорожі, а саме перебуваючи поблизу м. Зельва (сучасна Білорусь), потрапив до рук злодіїв, і, рятуючись від них, звернувся з молитвою до Бога, в якій пообіцяв у разі порятунку вступити до першого-ліпшого монастиря. Прибувши до Зельви та знайшовши в ній осередок римо-католицького ордену піарів, він, згідно своєї обітниці, увійшов до їхнього чернечого згромадження [15, 199].

24 серпня 1748 р. Кароль Гюбель вступив до ордену піарів, узявши собі чернече ім'я Лукаш, а вже наступного місяця, тобто у вересні 1748 р., він був відряджений до новіціату у Любешів. Відомо, що 1 січня 1751 р. він склав тут урочисті чернечі обітниці, й кілька наступних років працював над оздобленням інтер'єру Любешівського колегіуму піарів. Як твердив із цього приводу польський дослідник Едвард Раствовецький, автор 3-томного «Słownika malarzów polskich» (1850 р.), прибуття Кароля Гюбеля до Любешова стало дуже доречним, оскільки саме в той час керівництво тамтешньої піарської обителі, плекаючи намір оздобити її інтер'єри високохудожніми живописними творами, планувало запросити професійного маляра з Відня [15, 199-200].

Зауважимо, що станом на середину XVIII ст. осередок римо-католицького ордену піарів у Любешові являв собою масштабний архітектурний комплекс, до складу якого входили споруди монастиря, костелу, колегіуму, конвікту, а також низка господарських будівель. Так, 1730 р. завдяки щедрим дарам благодійників у Любешівській піарській обителі було закінчене будівництво мурованого колегіуму, споруда якого була 2-поверховою. На її першому поверсі розміщувалося 18 кімнат, а також трапезна, кухня та комора, а на другому – 20 кімнат, ораторій і бібліотека. 1736 р., у зв'язку з постановом нової Литовської провінції ордену піарів, та, зокрема, необхідністю підготовки її кадрів, тут розташовувалося приміщення новіціату. Водночас одним зі свідчень високого рівня культури господарювання насельників Любешівського піарського осередку було те, що на його території розміщувалися столярня, токарня, кузня, млин, лазня, броварня та інші споруди [14, 148].

Художні твори, виконані Каролем Гюбелем у Любешівському піарському осередку, посідають чільне місце у його мистецькому доробку. Так, упродовж 1751 – 1754 рр. він виконав олійними фарбами настінний розпис його монастирської трапезни, до якого увійшли композиції із зображеннями засновника ордену піарів Йосифа де Каласанса та святого Антонія Падуанського, а також Богоматері Скорботної. Відомо, що інші приміщення Любешівського колегіуму оздоблювали його ж твори «Свята родина» (за Рафаелем), «Святий Йосиф де Каласанс приймає обітниці новика Скоморовського», «Святий Йосиф – Обранець із дитятком Ісусом», «Святий Михайло – Архангел перемагає нечистого духа», «Святий Ієронім», «Святий Августин», «Свята Марія Магдалина», «Святий Іоанн Євангеліст», «Святий Апостол Петро». А в помешканнях ректора Любешівського колегіуму знаходилися написані ним портрети святого Франциска, святого Йосифа де Каласанса, святої Ельжбети, а також польських королів Яна III та Станіслава Августа. На стінах коридорів Любешівської обителі знайшли місце виконані ним олійними фарбами портрети Йосифа де Каласанса, провінціалів ордену та видатних піарів, а також 15 пейзажів околиць Любешова та сцен сільського життя [15, 201-202].

1755 р. Кароль Гюбель був відряджений до піарського осередку у Дубровиці, де нещодавно завершилася робота по зведенню мурованих споруд костелу та приміщень колегіуму. Наголосимо на тому, що костел святого Іоанна Хрестителя (1742 р.), який був частиною архітектурного ансамблю чернечого осередку піарів у Дубровиці, являв собою яскраве втілення кращих досягнень західноєвро-

пейської пізньобарокової архітектури. Він, а також інші піарські сакральні споруди на Волині, зокрема костел святого Антонія Падуанського у Межирічі Корецькому (1725 р.), як твердить Петро Ричков, є показовими прикладами католицьких храмів барокової архітектури, що активно утверджувалася на західноукраїнських землях чернечими орденами, в цьому випадку – піарами [4, 31].

З усіх живописних зображень Дубровицького піарського костелу святого Іоанна Хрестителя до наших днів збереглася лише одна фреска, що знаходиться в центральній частині апсиди храму. Прямокутна за формою, розмірами 4,65x1,97 м, вона відтворює сцену хрещення Іоанном Ісуса Христа в річці Йордан. Її автор – Кароль Гюбель. Наголосимо на тому, що з усього його мистецького доробку на землях Волині нині збереглася лише ця живописна робота в інтер'єрі колишнього костелу піарів, а нині – парафіяльного римо-католицького храму м. Дубровиця.

Думається, що виконані Каролем Гюбелем живописні роботи у піарських осередках Любешова та Дубровиці засвідчили його безумовний хист художника. Саме тому орденське керівництво ухвалило рішення направити талановитого піара до Відня та Риму на навчання задля його фахового удосконалення. На жаль, цьому задуму не судилося здійснитися, оскільки, заледве доїхавши до Кракова, отець Лукаш змушений був повернутися у Вільно, куди його терміново відкликали для виконання оформлювальних робіт місцевого піарського костелу, що знаходився на стадії завершення спорудження. Однак, провівши рік у Вільно, він так і не дочекався закінчення будівництва цього храму. Тоді Кароля Гюбеля направили до Щучина (Білорусь), де він три роки працював як на потреби місцевого піарського колегіуму, так і на замовлення приватних осіб. Зрештою, 1762 р. він повернувся до Любешова, де одразу приступив до оздоблювальних робіт щойно зведеного піарського костелу Іоанна Євангеліста (1745 – 1762 рр.) [15, 201].

Згідно опису, поданого Антонієм Мошинським у студії «Kronika Kollegium Lubieszowskiego XX. Piętarów» (1876 р.), новозбудований костел святого Іоанна Євангеліста своїм фасадом виходив на головну площу і ринок Любешова. З одного боку його будівля примикала до споруди монастиря, з яким творила спільний простір. До цього чернечого комплексу, оточеного мурами, входили також будівля колегіуму та низка господарських приміщень [14, 124].

У плані Любешівський костел святого Іоанна Євангеліста являв собою хрест, він мав із боків дві каплиці та чотири фронтони, кожен із яких завершувався великим залізним хрестом. Перед костелом знаходилися дві муровані колони, на яких стояли кам'яні фігури Богоматері (Ласкавої) та Йосифа (Обранця). Поруч розміщувалася дерев'яна дзвіниця, в якій було чотири дзвони: найбільший із них мав вагу 1677 футів, середній – 300, менший – 206 і найменший – всього 60 [14, 124].

Інтер'єр храму був прикрашений 9-ма вітварями. У центральному знаходився живописний образ святого Іоанна Євангеліста, що був оздоблений позолотою. Другий вітвар із правого боку в каплиці містив образ Богоматері, написаний олійними фарбами, у срібному ківоті. Він знаходився за склом у позолоченій рамі. Третій вітвар, що розташовувався з лівого боку в каплиці, прикрашала фігура знятого з хреста Ісуса, під якою була розміщена ікона Матері Божої Скорботної. У четвертому вітварі з того ж лівого боку знаходилася фреска із зображенням святого Йосифа де Каласанса, а в п'ятому – святого Йосифа Обранця.

Інші чотири вітварі були облаштовані біля чотирьох колон посеред костелу. На них знаходилися фрески із зображеннями святого Яна Непомука, святої великомучениці Катерини, святих Ангелів-охоронців, а також святого Антонія Падуанського [14, 125-126]. Наголосимо на тому, що всі вітварі, як зрештою, і в цілому інтер'єр Любешівського піарського костелу святого Іоанна Євангеліста були виконані Каролем Гюбелем. Відтак, не випадково роботу над художнім оздобленням цієї культової споруди фахівці називають головною справою життя цього митця.

Особливе місце в оздобленні інтер'єру Любешівського костелу святого Іоанна Євангеліста посідали фрескові розписи на склепіннях. За твердженням фахівців, прикрашання стелі або поверхні купола споруди було улюбленим видом мистецтва бароко, оскільки саме воно «дозволяло створювати засобами живопису ілюзійні декорації... і "відкривати" небо, ... з ширяючими в ньому фігурами Ангелів і святих, що корилися не законам земного тяжіння, а фантазії та силі релігійного почуття» [1, 575]. Яскравим прикладом втілення всього мистецького арсеналу в зображення і розкриття найголовнішого сюжету християнського мистецтва – Воскресіння Ісуса Христа стала фреска «Воскресіння Христа», виконана Каролем Гюбелем на склепінні костелу святого Іоанна Євангеліста у Любешові. Вона являла собою поширене у західній іконографії зображення воскреслого Ісуса Христа в момент його вознесіння на небо. Навколо центральної фігури Христа – постаті ангелів, які радісно вітають це Торжество. Всі вони грають на різних музичних інструментах, створюючи тим самим враження «небесного оркестру». Їхня гра – піднесена, урочиста, самовіддана, що надає особливої святковості та парадності цьому живописному зображенню.

Наголосимо на тому, що любешівські фрески Кароля Гюбеля отримали високу оцінку польських мистецтвознавців, які відносять їх до шедеврів живопису європейського рівня. Так, за словами польських дослідників Михайла Балинського і Тимофія Липинського, авторів ґрунтовної 3-томної студії «Starożytna Polska pod względem historycznym, jeograficznym i statystycznym opisana» (1846 р.), завдяки внутрішньому оздобленню, а саме прекрасним фрескам Кароля Гюбеля, піарський костел у Любешові був неперевершеною культовою спорудою на теренах тогочасної Литви [8, 799]. За висловлюванням

Едварда Раставецького, малярські праці та мистецький хист цього художника «гідні ближчого знайомства з його творчістю» [15, 201]. Пояснюється це тим, що їм притаманні «оригінальність, серйозний стиль, у трактуванні фігур – природність і гармонія, а в колориті – влучність» [15, 201]. Як твердив ще один польський дослідник Вацлав Гусарський, фрескові розписи Кароля Гюбеля «безперечно належали до найпрекрасніших творів такого типу, які були у нас у XVIII ст. Особливо композиції, якими оздоблено склепіння костелу» [11]. Зауважимо, що цей висновок, зроблений на початку ХХ ст., ґрунтувався на його особистих враженнях, оскільки він був учасником урядової комісії, що оглядала та фіксувала стан пам'яток культури і мистецтва на теренах Волині. Як впливає з його записів, на час огляду Любешівського костелу «фрески на склепіннях зазнали дуже сильних ушкоджень, а половина фресок відпала разом із тиньком. Тільки розписи на стінах і стовпах добре тримаються, вражаючи незбагненною по сотні та кілька десятків років свіжістю фарб» [11].

Отже, таким Любешівський костел виглядав у 1920-ті рр. Однак костел піарів у Любешові за радянської доби було зруйновано. Оскільки 1944 р. під час німецького бомбардування міста його споруда зазнала значних руйнувань, то владою було ухвалене рішення не відбудувувати її, а знести. Це й сталося 17 липня 1969 р. Відтак, на сьогодні не збереглося ні споруди костелу, ні унікальних фресок Кароля Гюбеля, а в уцілілих приміщеннях славетного в минулому піарського навчального закладу розташувалися районна друкарня, редакція газети та районний відділ освіти і науки. Про художнє оздоблення Любешівського піарського костелу, творцем якого був Кароль Гюбель, свідчать лише світлини його фресок, зроблені польськими науковцями 1922 р. під час огляду цього храму. Нині вони зберігаються у фототеці Інституту мистецтв Ягелонського університету (Краків, Республіка Польща).

Зауважимо, що саме в Любешові Кароль Гюбель провів усі наступні роки свого життя, час від часу виїжджаючи до іншої місцевості задля виконання художніх робіт. Зазвичай це були замовлення представників заможних шляхетських родин, із середовища яких, за твердженням авторитетного польського мистецтвознавця Тадеуша Маньковського, «виходили найкращі меценати, фундатори церков і монастирів» [6, 13]. Так, відомо, що в 70-х рр. XVIII ст. на запрошення надворного підскарбія Великого князівства Литовського Антонія Тизенгауза (1733 – 1795 рр.) він перебував у Городниці під Гродно [9]. Працював Кароль Гюбель і в Камені-Каширському, де на замовлення графа Марцела Красицького виконав значний обсяг живописних робіт, а саме ікони і фрески для місцевого костелу. Був він і в Чарторийську, куди був запрошений князем Радзивілом. Збереглися відомості також і про його перебування в Кухоцькій Волі (нині – село Кухітська Воля Зарічненського району Рівненської області), ініціатором якого був тамтешній поміщик пінський стражник Павло Орда [15, 200-201].

Думається, що саме під час цих виїздів із Любешова та спілкування з представниками польських аристократичних родин, котрі не лише «розоряджалися значними матеріальними ресурсами», але й були «відкритими до впливів, які йшли із Заходу» [7, 5], був написаний Каролем Гюбелем «Портрет Петронелі Тромпчинської», що нині зберігається в Національному музеї в Познані (Республіка Польща). Відомо, що зображена на портреті молода жінка була дружиною поморського підчашія Антонія Тромпчинського. Саме тому, як твердив відомий польський мистецтвознавець Тадеуш Добровольський, ця живописна робота цікава передусім «як доказ асиміляції через сарматську культуру приїжджого маляра» [10, 142]. Підставою для такого висновку в першу чергу служить колористика цієї роботи, зокрема рожева сукня портретованої, троянди в її руці, рожево-попеляста карнація – і все це на нейтральному чорно-зеленкуватому тлі, яка, за словами фахівця, «нічим не відрізняється від малярства, характерного для періоду правління Августа III» [10, 142]. Водночас вказане живописне полотно містить традиційний для сарматського портрету напис із зазначенням соціального статусу зображеної жінки: «Petronilla ze Smoleńskich podczaszyna Trąpczyńska», тобто «Петронеля зі Смоленських підчашина Тромпчинська».

Відтак, усе своє життя Кароль Гюбель працював у галузі олійного живопису та фрескового малярства. Працював на теренах Волині, втілюючи у своїх творах провідні ідеї тогочасного західноєвропейського мистецтва. Працював наполегливо і плідно, зберігаючи при цьому прекрасні людські риси: доброту, скромність, працьовитість та глибоку релігійність. Саме таким – шляхетним і заглибленим у працю – зобразив себе отець Лукаш в автопортреті, що певний час знаходився в закрістії Любешівського піарського костелу, однак на початку Першої світової війни його було вивезено. Нині він є частиною фондів музею старожитностей у Вільнюсі.

Автопортрет Кароля Гюбеля – поясний, виконаний олійними фарбами на полотні, розмірами 80x54 см. У ньому художник зобразив себе за роботою над образом святого Йосифа де Каласанса, підтвердженням чого слугують палітра та пензлі, які митець тримає в лівій руці. Суворе чернече вбрання у поєднанні зі спокійним, навіть трохи відстороненим поглядом портретованого створюють образ глибоко релігійної людини інтелектуальної праці. Відтак, добре продумана композиція виразно провідну ідею цього портрету, що полягає в зображенні людини духовного стану, котра у малярстві віднайшла своє служіння Богові.

Під портретом міститься напис латиною, який, очевидно, було зроблено вже після смерті художника: «Fri Lucae a S. Carlo Borromeo Hübel Scholarum Piarum, Viro vere Religioso, et Pictori perquam Excellenti, Collegium Neodolscense, in wim grati animi ob. depictam eleganter suam, Ecclesiam hoc monumentum ponit, d. 7 Mai A° 1793. Obiit Neodolsci 20 Aprilis 1793. Aetatis 71, Religionis 45» («Лука від

святого Карла Борромео Гюбель закону піарів, людина істинно релігійних вірувань, художник надзвичайно талановитий, колегіум у Любешові, майстерно ним оздоблений, орден за це подяку і пам'ять йому складає. 7 травня 1793. Помер у Любешові 20 квітня 1793. Вік 71, у чернецтві 45»).

Про останні роки життя Кароля Гюбеля відомостей збереглося дуже мало. Відомо, що отець Лукаш перебував у Любешівському піарському монастирі, й останні кілька років хворів на водяну пухлину. 20 квітня 1793 р. апоплексичний удар обірвав життя художника. Кароль Гюбель був похований у Любешові – волинській землі, якій доля призначила бути йому другою рідною домівкою. Й хоча відсутня інформація про те, де саме знаходиться його могила, однак повернути із забуття ім'я цього славетного митця має стати благородною справою сучасників.

Висновки. Із Волиню була тісно пов'язана творча доля одного з яскравих представників римокатолицького ордену піарів, а саме визначного художника середини – другої половини XVIII ст. Кароля (Лукаша) Гюбеля. Живописні твори цього митця, що прикрашали зокрема Любешівський та Дубровицький осередки ордену піарів, а також інші архітектурні споруди краю, вражали сучасників талановитістю виконання, щирістю почуттів і унікальною кольоровою гамою.

Кароль Гюбель творив у стилі пізнього бароко. Прикметно, що його пензлю належали не лише живописні твори на релігійну тематику, але й композиції світського змісту. Його мистецький доробок містив низку портретних зображень як церковних осіб, наприклад провінціалів та знаних представників ордену піарів, так і видатних політичних діячів. Кароль Гюбель був також автором пейзажів та пасторалей. Творча спадщина цього художника – яскравий приклад привнесення на волинський ґрунт західноєвропейських мистецьких візій доби бароко.

Література

1. Власов В. Г. Барокко. Большой энциклопедический словарь изобразительного искусства: в 8 т. Санкт-Петербург: ЛИТА, 2000. Т. 1. С. 561-590.
2. Жолтовський П. М. Словник художників, що працювали на Україні в XIV – XVIII ст. Художнє життя на Україні в XIV – XVIII ст. Київ: Наукова думка, 1983. С. 109-178.
3. Леонюк В. Словник Берестейщини. Львів: Видавнича фірма «Афіша», 1996. 360 с.
4. Рычков П. А. Дорогами Южной Ровенщины (От Корца до Пляшевой). Москва: Искусство, 1989. 175 с.
5. Урсу Н. О. Мистецька спадщина домініканського ордену на території України XVII – XVIII ст. Кам'янець-Подільський: Абетка, 2006. 372 с.
6. Archiwum Nauki Polskiej Akademii Nauk i Polskiej Akademii Umiejętności w Krakowie, z. K III-12, sygn. 5, l. 13.
7. Archiwum Nauki Polskiej Akademii Nauk i Polskiej Akademii Umiejętności w Krakowie, z. K III-12, sygn. 58 a, l. 5.
8. Baliński M., Lipiński T. Starożytna Polska pod względem historycznym, jeograficznym i statystycznym opisana : w 3 tomach. Warszawa : Nakład i druk S. Orgelbranda, 1846. T. 3. 863 s. + XXVIII.
9. Dąbrowski S. Artyści na dworze Antoniego Tyzenhauza (przyczynki archiwalne). Biuletyn Naukowy wydawany przez Zakład Architektury Polskiej i Historii Sztuki Politechniki Warszawskiej. 1933. № 3. S. 134-140.
10. Dobrowolski T. Polskie malarstwo portretowe. Ze studiów nad sztuką epoki sarmatyzmu. Kraków: Nakładem Polskiej Akademii Umiejętności, 1948. 239 s.
11. Husarski W. Zabytki Pińska i jego okolic. Kresy. pl: веб-сайт. URL: <http://www.kresy.pl/zobacz-kresy?zobacz/zabytki-pinska-i-jego-okolic> (дата звернення 17.12.2016).
12. Hübel Karol. Encyklopedia PWN: веб-сайт. URL: <http://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Huebel-Karol;3913055.html> (дата звернення 17.12.2016).
13. Jodłowska R. Hübel Karol. Polski Słownik Biograficzny. Wrocław – Warszawa – Kraków : Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1962 – 1964. T. X. S. 124-125.
14. Moszyński A. Kronika Kollegium Lubieszowskiego XX. Pijarów. Kraków : W drukarni Uniwersytetu Jagiellońskiego pod zarządem Ignacego Stelcła, 1876. 174 s.
15. Rastawiecki E. Słownik malarzów polskich, tudzież obcych w Polsce osadłych lub czasowo w niej przebywających : w 3 tomach. Warszawa : Druk S. Orgelbranda, 1850. T. I. 334 s.

References

1. Vlasov, V.G. (2000). Baroque. The Big Encyclopedic Dictionary of Fine Arts. St. Petersburg: Lita, T. 1, 561-590 [in Russian].
2. Zholtovsky, P.M. (1983). Dictionary of artists who worked in Ukraine in the XIV – XVIII centuries. Artistic life in Ukraine in the XIV – XVIII centuries. Kyiv: Scientific Opinion, 109-178 [in Ukrainian].
3. Leonyuk, V. (1996). Dictionary of Beresteyschina. Lviv: Publishing Company «Afisha» [in Ukrainian].
4. Rychkov, P.A. (1989). By the roads of the South Rovenshchyna (From Korets to Plyasheva). – Moscow: Art [in Russian].
5. Ursu, N.O. (2006). The artistic heritage of the Dominican Order on the territory of Ukraine in the XVII – XVIII centuries. Kamyanets-Podilsky: Abetka [in Ukrainian].
6. Archives of the Polish Academy of Sciences and the Polish Academy of Arts in Krakow, fund K III-12, dossier 5, sheet 13 [in Polish].
7. Archives of the Polish Academy of Sciences and the Polish Academy of Arts in Krakow, fund K III-12, dossier 58 a, sheet 5 [in Polish].
8. Balinsky M., Lypynsky T. (1846). Ancient Poland, described from the point of view of historical, geographical and statistical. Warsaw: An inscription and a print of S. Orgelbrand, Vol. 3 [in Polish].

9. Donbrovskii, S. (1933). Artists in the courtyard of Anthony Tisengauz (archival materials). Scientific Bulletin of the Polish Academy of Architecture and History of the Art of the Warsaw Polytechnic, 3, 134-140 [in Polish].
10. Dobrovolsky, T. (1948). Polish portrait painting. From studies of art of the era of sarmatism. Krakow: An exposition of the Polish Academy of Arts [in Polish].
11. Gusarsky, V. Monuments of Pinsk and its environs. Retrieved from <http://www.kresy.pl/zobacz-kresy?zobacz/zabytki-pinska-i-jego-okolic> [in Polish].
12. Gyubel Karol. Encyclopedia of PVN. Retrieved from <http://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Huebel-Karol;3913055.html> [in Polish].
13. Yodlovskaya, R. (1962 – 1964). Gyubel Karol. Polish Biographical Dictionary. Wrocław – Warsaw – Krakow: Ossolinsky National University, Publishing House of the Polish Academy of Sciences, Vol. X, 124-125 [in Polish].
14. Moshynsky, A. (1876). Chronicle of the Lyubeshiv Collegium of Fathers - Piarists. Krakow: In the printing house of Jagiellonian University under the direction of Ignatius Stelkla [in Polish].
15. Rustavetsky, E. (1850). Dictionary of Polish artists, as well as foreigners, settled in Poland or temporarily staying there. Warsaw: Printed by S. Orgelbrand, Vol. I [in Polish].

Стаття надійшла до редакції 01.09.2018 р.

UDC 738. 1: 65.012.32(339)"17-18"
DOI: <https://doi.org/10.32461/2226-3209.4.2018.153057>

Shkolna Olga
Doctor hab. of Art Criticism, Professor,
Kyiv Boris Grinchenko University
ORCID 0000-0002-7245-6010
dushaorchidei@ukr.net

THE ROLE OF THE RADZIVIL FAMILY IN THE FORMATION OF THE HISTORICAL, CULTURAL AND ARTISTIC PANORAMA OF EUROPE IN THE XVIII–XIX CENTURIES

The purpose of the work is to systematize the information concerning the industrial productions founded by representatives of the Radzivil family in Europe. The research **methodology** is based on application of historical-cultural and art criticism approaches and historical-chronological method, which allows to realize specificity of occurrence and development during baroque-romanticism epoch in the ethnic territories of Ukraine, Belarus and Poland of some manufactures. Taken together these specified approaches and methods allow to open the importance of the outlined problematics from the point of view of practical cultural science and art criticism through a prism of historical and cultural and art aspects. **Scientific novelty** consists in definition of specificity of the organization of the old-world industrial productions of faience, art glass, jewels, textiles and furniture by the representatives of Radzivil family. It is proved, that a number of manufactures of the designated sort in Zhovkva, Glinsko, Byala Podlyaska, Swerzhen, Neborov, Uritshya, Naliboki, Tshudnov, Olyka, Mir, Alba, Nesvizh, Korelytchi, Slutsk, Lakhwa, based by the Radzivils, laid the foundation of development of a network of the industrial enterprises of capitalist time in the territories of Eastern Europe. **Conclusions.** Nowadays it is possible in retrospection to look at the principles of foundation and specificity of infrastructure of the first industrially and financially successful enterprises in the ethnic territories of Ukraine, Belarus, Poland and Lithuania. The designated territories once were a part of the Grand Duchy of Lithuania and Polish-Lithuanian Commonwealth, economically developed European states. From the end of XVII – beginning XVIII century Radzivils here confirmed by the means of comprehension of separate segments of industrial production their ability to be leaders among domestic industrial centers.

Keywords: Radzivils; the Eastern Europe; manufactures of faience, glass, semi-precious stones, textiles, furniture of XVIII–XIX centuries.

Школьна Ольга Володимирівна, доктор мистецтвознавства, професор Київського університету імені Бориса Грінченка

Роль родини Радзивілів у формуванні історичної, культурної та художньої панорами Європи у XVIII–XIX століттях

Мета роботи полягає у систематизації інформації щодо промислових виробництв, закладених представниками родини Радзивілів у Європі. **Методологія** дослідження базується на застосуванні історико-культурного і мистецтвознавчого підходів, історико-хронологічного методу, що дозволяє усвідомити специфіку появи та розвитку протягом доби бароко-романтизму на етнічних землях України, Біларусі та Польщі низки мануфактур. У сукупності зазначені підходи і методи дозволяють розкрити значущість окресленої проблематики з точки зору практичної культурології та мистецтвознавства через призму історико-культурних і художніх аспектів. **Наукова новизна** полягає у визначенні специфіки організації старосвітських промислових виробництв фаянсу, мистецького скла, коштовного каміння, текстилю та меблів представниками родини Радзивілів. Доведено, що низка виробництв означеного роду в Жовкві, Глинсько, Бялій Подлясці, Свержені, Неборові, Уріччі, Налібоках, Чуднові, Олиці, Мирі, Альбі, Несвіжі, Кореличах, Слуцьку, Лаві, заснованих Радзивіллами, поклали початок розвитку мережі промислових підприємств капіталістичної доби теренів Східної Європи. **Висновки.** Нині можна ретроспективно поглянути на принципи заснування та специфіку інфраструктури перших промислово і фінансово успішних підприємств на етнічних землях України, Біларусі, Польщі, Литви. Означені території колись входили до Великого князівства